

Градска библиотека Суботица
Szabadkai Városi Könyvtár
Gradska knjižnica Subotica

Шеделова *Хроника света*
у Градској библиотеци
Суботица

Суботица, 2021.

Аутори изложбе

Ирен Богнар – Хелена Омеровић – Јелена Цветић

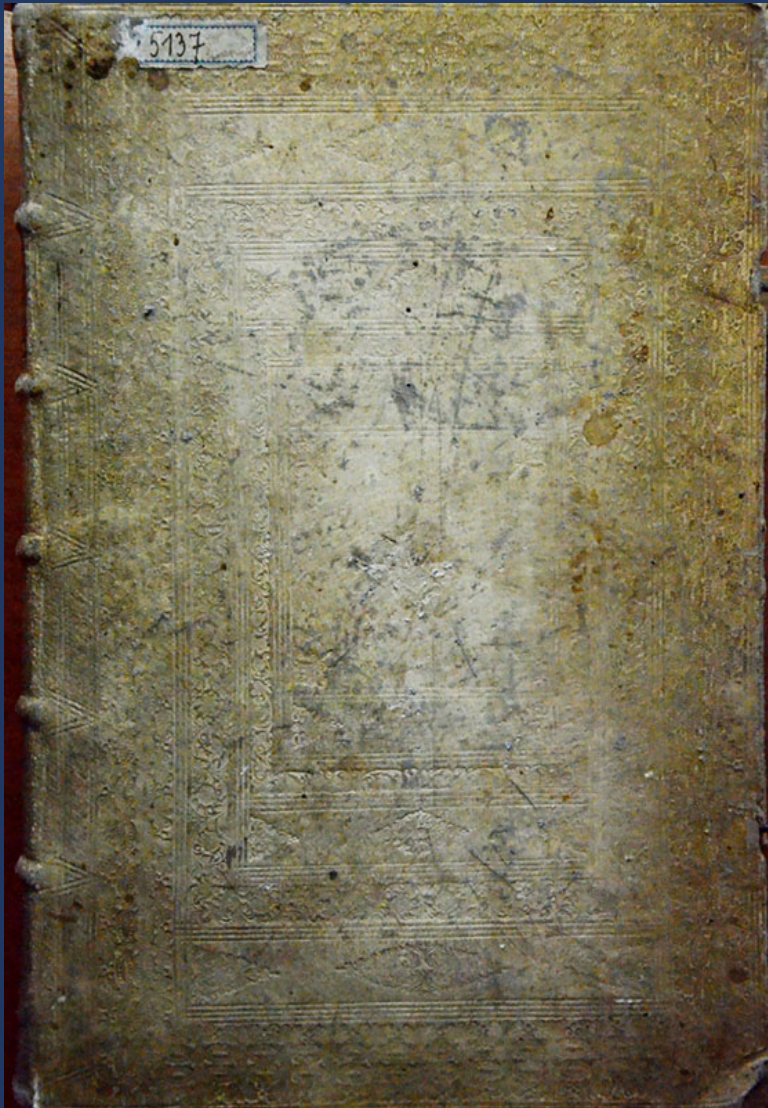
Графичка припрема

Јована Рељић

Градска библиотека Суботица у електронском облику представља јавни каталог Библиотеке.

Електронски каталози изложби трајно се чувају на CD-у и доступни су у Библиотеци, на сајту subiblioteka.rs, као и на друштвеним мрежама.

Према једној дефиницији, реч инкунабула (лат. колевка) представља књиге штампане у најраније доба штампарства, пре 1500. године. Тај израз први је употребио француски библиограф Филип Лаб (Philippe Labbe, 1607–1667), а оне данас представљају споменике старе штампарске или графичко-уметничке делатности, ређе језичке споменике или споменике једног минулог доба. Штампа инкунабула у почетку има сличности са рукописима у погледу обликовања слова, изостављања насловне странице, честе употребе скраћеница и лигатура. Инкунабуле су повезиване у дрвене корице пресвучене кожом, а тек се крајем 16. века за корице користи картон. Обично су штампане у тиражу 400-500 примерака. Познато је око 45.000 разних инкунабула.

Инкунабуле из 15. века коричене су у дрвене табле, биле су пресвучене кожом или су имале корице сличне данашњој књизи. Књига 15. века нема ни насловну страну, ни пагинацију, а податке о њој обично налазимо на крају дела, у тзв. колофону.

Tabula operis huius de tem-	Adolphus Anglorum Rex vir christianissimus,
poribus mundi, et historiarum rerum ceterarum ac	vide folio CLXX
verbis in se partem varicque presertim, et optati	Adoaldus agelphi regis filius CLII
(singula facula inuenta sunt iuxta seriem Alphab-	Adolphus imperator i filio suo octavo CLIX
eti nominis rerum significata. Et directo quatuor	Adorari ceperunt principes gentium tempore
us rei nominis necius apparet clarari folio	Rexvi Ragu. XVI
rum indicat.	Adorabatur primo a gentibus Helus XVII
Adon vir fuit eloquens et	Adorabatur illis temporibus Soldanus gen-
summus pontifex XXIX	tilus XXV
Adon quatuor habuit fili-	Adorabatur byana prima dea XXV
os. folio XXIX	Adorabatur Ceres dea frugum XXV
Abbas fuldensi persequi-	Adorabat populus in Egipto boue XXIX
fuit folio CLXXXIX	Adorari statum auream statuit Nabuchodo-
Abbas siculus claruit illis	nosor vide folio LV
temporibus folio CCXLII	Adrianus cognomento belinus imperator CCII
Abacuc propheta pphetavit contra Nabuchodo-	Adrianus papa primus ppa Romanus CLXX
nosor et Babilonem LV	Adrianus papa secus ppa Romanus CLXXI
Abderas rex Cretae primo mellis usum collige-	Adrianus quibus papa tertius primus romanus CCII
di inuenit XXXIII	Adrianus datus papa ppa genens CCXV
Abdatis que meruit spm pphie XLIX	Africa tercia pars terre vide habebat no-
Abdo propheta pphetavit contra vitulos an-	men vide folio XLIII
teos XLVIII	Agramenon frater regis menelay et vir ex-
Abdon iudex fuit in israhel XLXXII	il ceratus grecoz XXXVII
Abdon et scimeni subreguli romani CCX	Agarion abbas vir sanctus CXXXIII
Abel secundus filius ade et primus martyr IX	Agapitus papa patria Romanus CXLIII
Abellan iudex fuit in isrl XLXXII	Agapitus illustris adolefcentulus et marit-
Abincedeb quintus iudex hebreoz filius natu-	vide folio CCVIII
ralis illegitimus in gedonis XXXVII	Agartha sicula virgo genere nobilis
Abitalon iudex fuit in israhel XLXXII	Agarbo primus papa naxos Sicilie CCVI
Abiabbar sacerdos fuit in veteri testamento vi-	Agapinus secundus papa natione Romanus
de folio XLI	vide folio CLXXVI
Abia firmus fuit iudeoz rex XLIX	Agarenus veniit ab agar in Sarraceni XXI
Abiudus genitus Etyachum LXIII	Aggonus ppheta in numero minorum duodeci-
Abiabam fuit filius Ibare XXI	mus LXIII
Abiabam occidit quos reges affrioz XXI	Agnes vgo sctā et vita clarissima CCXXII
Abiabe videtur et qui ex bis fuerit filij XXI	Agnus dei ter diei in missa statuit papa Se-
Abiabe precepit reus ymolare filium suum XXII	gus vide folio CLVII
Abiab rex israhel multa mala fecit suscipiens	Agriulturam et fructus molis terre cetero do-
sue Iesabel XLIX	cuit vide XXV
Abias rex iuda ydolatra fuit pessimus LV	Agriulturam ysis docuit Egiptioz XXX
Abiacus et socii sui martyrio se coronati CCII	Agrippa Saluus Rex albanoz fuit ytaloz re-
Abiata regio quot describitur CCLXXVI	gnant post patrem suum XLII
Abcessum altaris Celestinus papa statuit fieri	Agrippina fuit coniunx Germani XXVII
dentibus CXXXVI	Agulphus rex lagobardoz fuit CXLIII
Abinob sacerdos filius pbinces XLI	Agynon Anglicus ordinis minorum vir
Abinolech sacerdos fuit in veteri testō XLII	docuus CXXIII
Abimias filius sacerdos fuit in veteri testō XLVIII	Alaricus Rex Gothoz magna comisit pre-
Abias filius rex ytalie fuit Lannoz XLIX	lia cum Romanis CXXXV
Abinob fuit pontifex i veteri testamento LIII	Alanus doctor celeberrimus CXXXI
Abianus legum doctor clarissimus CCXI	Albania regio que fuit vide folio XLVI
X	et folio CCLXXVI
Ad prima fuit yror lamech. X	Alba Saluus Rex ytalie fuit XLIX
Adalbertus Epus Pragensis CLXXXII	Albertus Berengarij quartus filius Rex ytalie
Adami forma? de belymo terre. quādo et ybi fu-	vide folio CCLXXVII
it formatus vide folio VI	Albertus beluacens miles gloriosus CCLMI
Adam et Eva quot annis vixerunt et quot ge-	Albertus magnus Suevus. Epus Radspo-
nerant filios IX	nenfis vide CXXIII
Adamicus Romanus patricius vir christia-	Albertus de Carpano vir sanctus CXXII
nus folio CXXIII	Albertus primus Romanoz impator CXX
Adi precepta que fuerit et que eius pnia IX	Albertus pataunus ordis beremitarum CXXVI
Adrodanus papa patria Romanus CLIII	Albertus britanens vir sctus CXXVIII
Adobaldus Episcopus vir magne sanctitatis	Albertus austrie dux Dobomte yngariez Rex
folio CLXXXII	

Ova knjiga je ispisana u duhu vremena renesanse i pripada onome što bi se moglo nazvati jedinom opštom istorijom, zapravo jedan „lik epohe“, imajući u vidu mišljenje Mišela Fucoa (Michel Faucault, 1926–1984) koji smatra da „projekat jedne globalne istorije nastoji da rekonstruiše oblik celine neke civilizacije, materijalno ili duhovno načelo nekog društva, značenje zajedničko svim pojavama nekog razdoblja, zakon njegove kohезije – što se metaforički naziva 'likom' epohe“. Taj „lik“ epohe Šedel je realizovao u obliku хронике. Хроника (chronika od грчке речи khronika oznачена временски) представља преглед историјских збивања дат у хронолошком редоследу који може настајати током догађаја о којима се говори или са одређене временске дистанце када се надовезује на постојећа предања и прегледе.

Хроника може, као што је то случај код Шедела, да обухвати обимнији период у светској историји, а када је организована тако да предочава догађаје из године у годину, блиска је анализима. Запажено је да у првим хроникама често не постоји јасно разграничење између легенде и историјских чињеница, те оне донекле представљају непоуздан научни извор.

Путеви књиге

Пре више од пет стотина година, 12. јула 1493. године, појавила се књига Хартмана Шедела (Schedel Hartmann, 1440–1514) под називом *Liber chronicarum* прво на латинском језику, а свега неколико месеци касније, 23. децембра 1493. ова књига се појавила и на немачком језику.

Писање на латинском језику у 15. веку било је уобичајено и сасвим разумљиво, а та се пракса у мањој мери наставила и током наредна два-три века. Латински је тада био универзални језик, наслеђен из средњег века. Њиме су се служили хуманисти, усвојили су га писци и научници како би се њихове књиге могле читати у целој Европи. Латински језик, као средство комуникације, стајао је насупрот мноштву других народних језика којима се свакодневно обављала комуникација.

Nam vir sc̄tus cūcti dieb⁹ vite sue p̄bie
 sp̄i claruit: p̄las maḡa ac d̄iturnā se
 at filijs suis p̄cepta iusticie d̄dit: p̄cipiēs
 vt a phono cayn ac filijū ei⁹ oīmo abstineret.
 nec cū eis mīmonia nūgeret. d̄ie p̄m⁹ n̄r⁹ a p̄ca
 vno pat̄e a padulo nos expulit: s̄i sc̄ta ouerlatōe
 sua ac p̄na sua cr̄m̄ nobis redit ad regnū celest̄i
 gaudia remeādū: q̄ āt B̄ n̄ sc̄l̄f̄ re ip̄o iust̄e cōq̄ri
 nō poterit. Comestor d̄ic̄. Adā gēit̄se, so. si
 losz t̄ rōndē filias p̄ter cayn t̄ abel. adā fuit p̄f̄
 t̄ focer cayn qz cayn d̄it mīmonia cū calmana
 forore sua. Augul. Adā vō mortu⁹ ē b̄nis ānos
 nō gētos t̄. xxx. vt d̄i i ymagie mūdi. postq̄ ge
 nuit. xxx. filios t̄c̄. t̄ sepulc̄ ē i loco caluane ar̄
 cū b̄erim: vbi postq̄ aliq̄dū redierit. m̄llam ē

corp⁹ ei⁹ i eb̄dō i terrā re q̄ sumpt⁹ ē: cui sine concor
 dat subanal⁹ t̄ voco. b̄e d̄ic̄. qz d̄icunt vt ibi cor
 pus suus ip̄us exponeret mort̄: vbi caput generis
 humani fuit corruptū: t̄ vbi femurata ē corruptio
 d̄ic̄q̄ in corruptō d̄icunt: quā iten⁹ sic medicina mor
 bo cōm̄deret. Jobes t̄i in d̄m̄ sonat vt pater.
Nostis t̄co et vno homine vras instituit vt cō
 m̄daret qz ei grata sit in pluribus vntas.
 que considerano multus electis p̄o d̄est: sanctis an
 gelis in eterna pace sociā d̄is: vcrū tāta immanitate
 peccādi refocti boies vt t̄nt⁹ ars pacat⁹ iter se be
 n̄e vniuerēt. Neqz. n. vniq̄ inter se leones aut iter se
 d̄i acōes q̄ta boies bella gesserūt. vinculū cōcordie
 diligit deus.

Nam itaqz t̄ca p̄m̄ oīm̄ p̄arētes. xxx. sup̄ d̄gentos vntē ānos. t̄ p̄ter Cayn Abel t̄ Seth cū
 d̄eb̄oibus suis qz serap̄ura cōm̄m̄at. xxx. ānos ḡm̄er at filios. d̄m̄i qz infirmat̄e cōceptus
 d̄eb̄o filio ars aliq̄s inter d̄it̄e ne ei⁹ filij cū filijs cayn om̄iferēt. Illū p̄ loco n̄ic̄ ip̄er d̄o ad parā
 d̄itum vt aunt. transiuit tandē defecēs in Ebson sepelitur. d̄m̄ t̄i q̄ d̄icūt cū i caluane loco sepulm̄ fuisse

Попут Римљанина Плинија (С. Plinius Sekundus, 23–79) који је накнадно проглашен за првог великог енциклопедисту, а да ни сâм тога није био свестан, и Шедел настоји да каталогизује све што је видљиво и невидљиво, од божанстава и звезда, до људске расе, чуда и чудовишта, жена (баш тим редом), све до инсеката и минерала.

Врло честа путовања у Италију и у друге земље Западне Европе и Блиског истока, студирање на западноевропским универзитетима, лична познанства и везе са ученим људима диљем Европе – све је то створило потребну атмосферу за настанак оваквог капиталног дела. Нимало случајно, *Liber chronicarum* Хартмана Шедела настао је у Нирнбергу (Nürnberg), у то време развијеном европском граду у којем су се прожимале стара и нова традиција.

Дешава се то у време када савремени европски градови заиста постају простори различитости и слободе избора. „Град је одувек и упркос свему место из којег зрачи култура, цивилизација, место 'производње знања', место историјске иницијативе, слободе различитости, мултиетничке и мултикултуралне коегзистенције, место урбанитета у смислу племенитог градског понашања образованих људи чије су основне врлине дијалог, толеранција и емпатија. Град је стање духа, нови менталитет, колективна меморија, традиција, јавност.

Шедел је своју *Хронику* завршио 1490, три године пре објављивања. У то време Европа открива Америку и започиње саобраћајно, привредно и цивилизацијско повезивање света које ће имати трајне последице. Кристофер Колумбо (Cristoforo Colombo, 1451–1506) у служби шпанске круне са три брода испловљава из Кадиза (Cádiz). О свему томе у Шеделовој књизи нема ни помена.

toro. quocumq; in triumpho subititerit. nouos ludoz facies ostendet. Et clamabitq; omnis populus victori uitā
et gloriam. atq; ita triumphans non in capitolium falsiq; Jouis edem. sed in apostolorum principis beati Petri
basilicam deducetur. Ibiq; maximū sacerdotem Alexandrū sextum verū xpi vicariū. Et regni eterni da-
nes tenentem inuenies. largam ab eo benedictionem accipiet. Et amplexus atq; deosculatus sanctissimus
patrem. secum in penitiozem palatij partem secedet. vbi et de recenti victoria. Et de rebus germanicis et ita-
licis longos inter sese sermones habebunt. Tunc Conradi celsis poete laureati musa. quasi ab inferis re-
surgat. et poemata componet. Ad. Antonius Sabellicus historias scribet. mortalemq; regem immortalitati
donabunt. Nos quoq; si quid strepere inter olorea poterimus. aliquid seorsum inueniemus. quod de tanti
to rege ad posteros referamus. Hec habuimus. que per oculū Nurembergense adijceremus. Vos valete et
bonū cōsulte ex Nuremberga. x. kalas Junias. Anno ab incarnatione saluatoris xpi Millefimo quadring-
gentesimo nonagesimotercio.

† H † A † S † D † †

Quarta aliquas sine scriptura pro sexta etate deinceps relinquere conuenit. iudicio posterior. q̄ emē-
dare addere. atq; gesta principum et priuatorum succedentium perscribere possunt. Non enim omnia
possumus omnes. Et quandoq; bonus dormitat homerus. In terra enim aurum queritur. et de fluminum
aluis splendens profertur gloria. pactulusq; ditior est ceno q̄ fluente. Clarj quoq; mirabileq; motus
in orbe indies exoriantur. Qui nouos requirunt libros. quibus ordine referantur. Pauca tamen de vlti-
ma etate vt perfectum opus relinquatur in fine operis adijciemus.

Sâm Шедел себе је потписао као уредника издања и његови иницијали у виду монограма видљиви су на страни 258в док се његово пуно име и презиме налази на страни 266р латинског издања. У немачком издању, на истим страницама, уместо Шеделовог монограма и имена, налази се име преводиоца Георга Алта (1450–1510).

Алт је рођен око 1450. у Аугсбургу, од 1466. школовао се на Универзитету у Ерфурту да би се у Нирнбергу запослио као јавни бележник 1473. године.

Нириберг

Место издавања Шеделове књиге је Нириберг, познат и као Нуремберг, смештен у Баварској (јужна Немачка) на реци Пегниц. Развијао се у 15. веку око замка, а 1219. добио је прву повељу. Постао је један од највећих немачких царских слободних градова, а врхунац моћи достигао је у 16. веку. Посебну занимљивост представља то што је током 1471. године из овог великог немачког интелектуалног центра на територију Мађарске дошао Региомонтан (Regiomontanus), славни астроном који је са собом донео опсерваторију у ове крајеве.

У то време Нирнберг је бројао 45.000–50.000 становника. На карти Нирнберга коју доноси Шедел, са леве стране зидинама утврђеног града назиру се две готичке цркве (св. Лоренц и св. Себалд) са својим високим торњевима, а са десне стране се налази град. Од најстаријег дела града све до Цркве светог Себалда простире се дугачка улица, данашња Бургштрасе (Burgstraße), у којој су у уредно праволинијски сложеним кућама живели људи који су свету донели ову значајну хронику.

Илустратор Михаел Волгемут

Илустратор Михаел Волгемут (Michael Wolgemut, 1434/37–1519) рођен је у Нирнбергу као син сликара Валентина Волгемута (Valentin Wolgemut) и његове супруге Ане. Највероватније га је отац обучио за молерски (собосликарски) занат до 1471. године. Познато је да је у Минхену радио за мајстора Габријела (Meister Gabriel), по свему судећи, човека по имену Габриел Мелескиршер (Gabriel Maeleskircher). Након завршеног заната вратио се у Нирнберг, где је почео да ради у уметничкој радионици Ханса Плејденвурфа (Hans Pleydenwurff).

После Плејденвурфове смрти 9. јануара 1472. године, Волгемут се венчао са његовом удовицом Барбаром исте године. Са њеним сином Вилхелмом Плејденвурфом преузео је радионицу. Радионицу коју је поседовао Волгемутов отац, који је преминуо 1469. године, водила је Михаелова мајка до смрти 1479. Исте године је Михаел Волгемут био у могућности да откупи кућу у Бургштрасе и да тамо пресели своју радионицу. По свој прилици, тамо се бавио производњом и осликавањем олтара. То му је пошло за руком јер је запослио занатлије различитих профила. У овом периоду живота показао је велику способност да успешно организује производњу. Све је присутнији био у производњи дрвореза.

De hominibus diuersarum formarum dicit Plin. li. vii. ca. ij. Et Aug. li. xvi. de ci. dei. ca. viij. Et Iulianus. Et hoc ubi homines sunt carna capta habentes cum latrati loquuntur auspicio vniu. et cetera Plin. qui omnes vespertur pelibus animalium.

Et ceteros in India vnu oculum hnt in fronte sup na sum hñ solas ferari carnes comedunt. Jdeo agriofagite vocatur supra nasomomas confinesq. illorū homines esse: vtriusq. nature inter se vicibus cocutes.

Calliphantes trahit Archoniles adiat: terram mamam hñ vniuem leuam multebrem esse quo bermofo datus appellamus.

Serunt certi ab oculis pte intima esse homines sine naribus: facie plana cū totius corporis planicie. Alii os supiote labio orbis. alios sine lingua et alijs cōcreta ora esse: modo foramine calamus auctas potū bauritico.

Item homines habentes labii inferus. ita magnū et totam faciem contegant labio cornutes.

Item alij sine lingua nati loqntes sine motu vt motu.

Annobis in scythia aures tam magnas hnt. vt contegant totum corpus.

Artabates in ethiopia. pni ambulat vt pecora. et alij qui viuūt p. annos. et que uillus supgreditur.

Sanri hominicones sunt aduncas naribus cornua frontibus hnt et capta pedibus similes quale in solitudine sanctus Etimonus abbas vidit.

In ethiopia occidentali sunt vni pedes vno pede latissimo tam veloces vt bestias insequantur.

In scythia bipedes sunt humanā formas equos pedes habentes.

In affrica familias quāsdā effasatū Magono et Amphodorus tradit quaz laudatōne intercat. p. bura arefuit arbores: emouantur infantec. esse eandem generis in ethiopia et illius adiat Ptoleon? q. vnt quoz effascent irato papue oculis: quod eorū malū facilius sentire puberes notabile esse q. pupillas binas in oculis singulis habeant.

Item boies. v. cubitoz magis infirmi vsq. ad mores hnt oia ferunt Plin. Aug. Iul. p. cetera legif i gellū Alexādrī q. i India sunt aliq. boies fer mar? bntes. Jte boies nudi et pilosi in flumine mozāta.

Jte boies manū et pedib? fer digitos habentes. Jte aporbami i adq. mozantes medij boies et medij caballi.

Item mulieres cū barbīs vsq. ad pect? h capite plano sine cunibus.

In ethiopia occidentali sit ethiopes. iij. oculos hñtes

In Eripta sunt boies formosi et collo gnomo cū rostris aialium boimq. effigies monstreras circa crete mutata gignit nime muni. Zantus ad fontandā coposa effigies celandas mobilitate ignea.

Emipodes at. c. i. boies a tria pte terre vbi sol eozif qñ occidit nob aduersa pedib? nris calcare vestigia nulla rōe credēdū ē vt ait Aug. 16. de ci. dei. c. 9. In gēs in B pug. fraz: ptaq. vulgū opioy circūfundit terre boies vndiq. conuersiq. iter se pedib? itare et ceteris silem cē celi vntē. Et sili mo ex qñq. pte mediā calcant. Cur ai h decedat mirē? et illi nos h cōcedere: nā em repugnate: et quo cadit negat vt possint cadere. nā sic ignis fides nō ē nisi i gemb? agnū nisi i eq. spū nisi in spū. Ita terre arcubus cūctis nisi in se locus non est.

Истраживаче Шеделове *Хронике* посебно су интересовале графичке ведуте. У својој докторској дисертацији из 1943. године Ингеборг Рамсегер посебно се бавила грађевинама које су аутентично представљене како би их сложила у хронолошки низ. Њу је посебно интересовао стил. Честа тема опсежних проучавања била је једна једина илустрација. Примера ради, илустрацију Фиренце је посебно истраживао Ф. Липман, Константинопољ је привукао пажњу истраживача Албрехта Бергера (Albrecht Berger), док је приказе Нирнберга и Бамберга истраживао Клаус Арнолд. Заједничко скоро свим истраживачима ликовних прилога у књизи јесте закључак да су као ауторе непобитно утврдили двојицу илустратора, и то Михаела Волгемута и Вилхема Плајденвурфа (Wilhelm Pleidenwurff).

Албрехт Дирер

Значајан моменат наступио је 30. новембра 1486. када је Албрехт Дирер (Albrecht Dürer) приступио Волгемутовој уметничкој радионици као шегрт. Забележено је да је Дирер свој шегртски занат завршио 1. децембра 1489. године.

Venecia civitas nobis eto ceterantima: compositi nobis: ytalie terra marisq; potentissima. Quam ab Eneo seu veneto Troiano unciū habuisse dicunt. Troia em cetera ambone et munita memocat: et passagonia pulli, in qua habitaret quodam sedem qui veneti appellati, pavora bina neta appellata. Longitudo bina bismiam. Et venetia quicquid est sibi in padum flumē. Et venetia bina padum flumē, unde alpeo: qui ytaliam germinat dicitur: iamplicia est. Regionis nome dicitur venetia: et dicitur annos super mille quingentos in fuit. Bello ipsam et qui erat vicinis Castilium calis. et qui venetia ytaliam germani spemunero infestant ac populati sunt. Qui vero locum? Et bina rex bumo: fuit. Et magno cetera venetia oppida expugnavit multa vi capta succendit, quodam funditus durat. Venetia p adia capta et succensa. Et quicquid et aliam euse. Punitate nomine veneti vi possent bina fugerit: quos habere libertate. Coniungo locum ad in punitate insulas comiserit. Et venetiam quicquid punitate appellatur. Et quicquid est gradus Ego dicitur: eos cōdidere et apulas. Et in atos fuit venetia in fuit: tas bina fuit habebit. Et et in itagne insulas opida cōdidit. Torcello, maiocum bina am. Constatia et amana paratimori paro Rumi alii. et postea doctus dicit. Ab omne filios ad aliam manci. Et bina palchmoli. Et fuit Ego dicitur. Venetia quicquid troia in itre pe cōtos esse. ad aliam punitate. Et venetia magis et miam fuit. Venetia quicquid libero iure et ad imperandi nara. Coniungo locum me budo punitate cepit. Venetia et opas intant vi mari terraq; finitimus terrois esse. Punitate imperium ad oia punitate cepit. multa in dalmatico sunt. Epiro et vniuersa greca quas punitate omnes bina tempore sue ditionis fecit. Et in oia punitate maria non punitate gessere. moraq; ad Venetia q; venetia arma punitate sunt. rursus et in Syria per se mo punitate amilla quicquid loca bella ab bina cōditur. Et fuit fuit. Et venetia imperatoris tempore que nazali punitate ad punitate sedis obsequia dicitur. Et tunc autem ab ipso conditiois unciō venetia civitas cum a potentatibus venetia: bina quicquid regnum note. fuit a punitate bina. Punitate dicitur fides punitate. Et ad ea. rēndē in meridiō. Punitate binalium contentu omnium transata est. quicquid esse locus binali a manu. et condendū ad contentu omnium comodissimus videtur. Et tunc autem mediterranea punitate faciat. Et tunc autem

Tercia etas mundi   Folium XLIII

mutant nomen. Et tunc deinde venetia: Sed para nomen lombardie accepit. Para marcia tarusana. Para foci italy para. para bythra appellata est. Venetia vero quod regiona fuerit antiqui nomen inquit. et eius punitate esse Venetia appellata sunt. Et tunc quatuor vniuersi nomen fontis sunt. Et tunc in unimo adriati et maris fuit fuit. Et annam salatis quicquid est amiferum supra quadringentium condita fuit. quo anno bina rex binozom aquilegiam durat. Harles iustitiam imperatoris dicit. aduersus binozom ecclesias fancti Theodori et Domini in venetia edificavit. dante parati foci transfigurati in flagnum venetiarum confingentes. Rurum aliam implerunt. Et obituente castrom vbi nunc castellum est episcopoy condidit. et fuit in mare et fuit. Robinus in bagalia ecclesia constructurunt. Et tunc bina bina celebratio. Et tunc postea edificavit ad octingentesimum et vigentesimum septimum salatis annum. Iustitiam dicit venetorum anno foci bina dicit corpus et alia est delatum. Anno sequenti cum frater eius Robinus in ducatu successit esse. Ecclesia fuit dicit edificata in celebrato vrbis loco. vbi punitate et punitate et tunc bina recordata sunt dicit. Bina bina cum iustice venetorum opes mirabilia incrementis. Nam ad annum quatuor de duodecesim venetia franco bello fociat vrbis Constantinopolitane domum fuit punitate. postea punitate in bina subactus est constructus. Et tunc para et multus nartemus. Et tunc vrbis punitate nartem q; digne lande possimus. Et tunc et mediq; vrbis fangentem adeo bina bina rerum condidit in an conuigiam vi omnino omnia gentium mercas cepit. Cum tunc illas oportuna bina accedant. quibus fruges et alia vni necessaria et mclaterranea lecta affortant. Et tunc illud fieri dicit mirabile vi in qua vrbis ferme mbi punitate in a omniū copia exuberet. Et tunc domorum amplitudinem. Tunc punitate. Et tunc am arum edium ornamenta. Et tunc mediq; vrbis foci singentia vi ipsa qui non videtur condidit. Et tunc punitate quicquid non abfuit dicit in. mibus fabricata castrop. Et tunc nazali ad dicit et in nazali bina vniuersi in mibus dicit quicquid confertorum patrum numerum condidit motus fangentem: cum cozum optimate tam ferme anno millefimo impertent. ac benigno omnibus et libertate fuit aperant. Adco condidit liber de tali felici curate optimis auspicio nata. Bina igitur salis fluitatio fociat in anno. Et bina: et tunc tunc circat oboni. Et venetiam tunc imperia fangentem.

Од значаја за све истраживаче који су се бавили овом књигом је да је у Волгемутовој радионици до 1490. године чувени Албрехт Дирер био ученик, па се верује да има и његових радова. Први период Диреровог стваралаштва везује се за време када је код Волгемута радио у радионици (1486–1490). Под учитељевим утицајем ради прве дрворезне илустрације, ассриесе и појединачне листове, изведене у типичном стилу тадашњих формшнајдера (Formschneider).

Од 1490. до 1494. је време Дирерових путовања у Базел и Стразбург (Strassburg), два јака штампарска центра. У битно непромењеном начину рада из тог периода код Дирера бележимо велики број дрвореза илустрација, најчешће мањег формата са приказима светаца и библијским сценама. Године 1494. готово панично бежи пред кугом преко Алпа у Венецију, која је код уметника Дирера деловала фасцинантно, нарочито када је реч о Венецији као јаком штампарском центру у којем је дрворез резан свом свежином пуном графизма и атмосфере коју није до тада познавао.

Управо захваљујући Диреру, данас можемо верно да реконструишемо свакодневни живот тога времена. Дирер је један од последњих верних посматрача средњовековне процесије и веома нам је исрцпно описао како се она одвијала. Време је почетак 16. века, место је Антверпен, сведок Албрехт Дирер.

„У недељу после Успења наше свете Госпе видео сам велику процесiju из Цркве наше Госпе у Антверпену. Ту се скупио цео град свих занимања и сталежа, а сви људи су били обучени у најбоље рухо, у складу са својим положајем. Сви су сталежи и цехови имали знакове по којима су се могли препознати. У одређеним размацама носиле су се велике скупе свеће и, према француском обичају, три дугачке старе трубе од сребра. По немачком обичају, било је ту и мноштво свирача и бубњара. Сви инструменти су свирали врло гласно и бучно.

Посматрао сам процесiju како пролази улицама и како су људи уредно поређани, сваки у одређеној удаљености од свога суседа,

али веома близу један другоме.

Били су то ковачи, сликари, зидари, ткачи, резбари, столари, дрводеље, морнари, рибари, месари, кожари, сукнари, пекари, кројачи и ужари – радници свих врста и многе занатлије и препродавци који својим радом зарађују за живот. Исто тако, ту су били и трговци на мало и трговци са својим помоћницима. Иза њих су ишли стрелци са пушкама, луковима и стрелама, а затим коњица и пешадија. Потом су наишле градске судије, читава једна чета, у црвеној одећи, веома сјајној и раскошној. Међутим, пре њих побожно су корачали припадници свих верских редова и чланови неких задужбина у својим разноврсним оделима.

Велика група удовица такође је учествовала у процесии. Оне се издржавају сопственим радом и придржавају посебних правила. Све су биле обучене од главе до пете у беле ланене хаљине израђене посебно за ту прилику, и било их је веома тужно погледати. Међу њима видео сам неколико врло достојанствених жена. На крају процесии ишао је каптол Цркве наше Госпе – свештенство, учени људи и чувари ризнице. Двадесеторо људи носило је статуу Деве Марије са Господом Исусом, скупоцено украшену, у част Господа Бога.

У овој процесии приказане су многе дивне ствари одлично изведене. Пролазила су велика кола са макетама бродова и грађевина. Иза њих је ишла драмска група пророка и приказала лепо изведене сцене из Новог завета, као што су Успење, Света три краља како јашу на великим камилама и осталим ретким животињама... Процесија је све у свему трајала више од два сата док цела није прошла поред наше куће“.

Временска структура и периодизација епоха *Хронике* је библијска. У седам епоха *Шедел* раздељује хронику света: Прво доба: од Постања до Потопа; Друго доба: до рођења Аврамовог; Треће доба: доба цара Давида; Четврто доба: до изласка из вавилонског/мисирског ропства; Пето доба: до рођења Исуса Христа; Шесто доба: рођење Исуса Христа и његова савременост. Овај део *хронике* је најопсежнији;

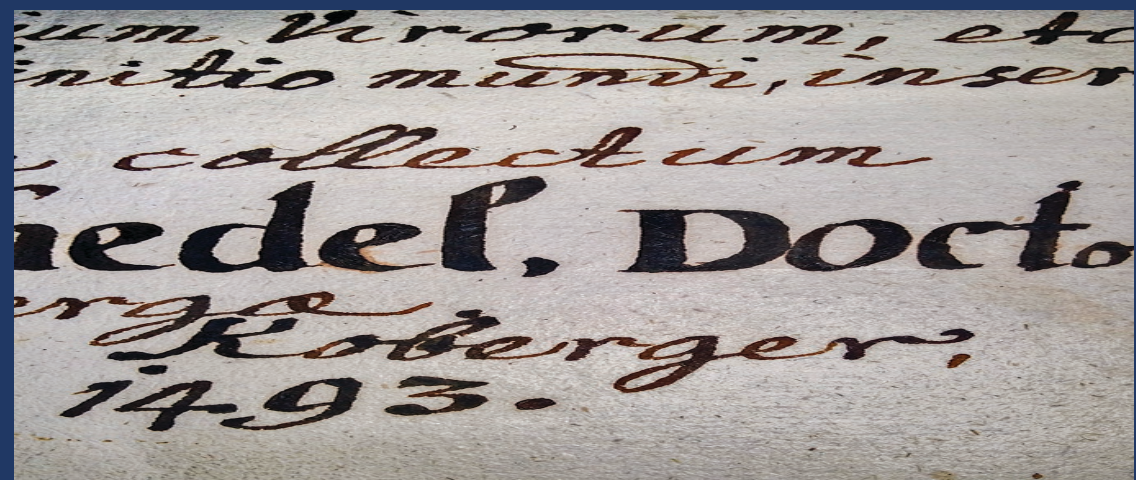

Седмо доба: опис Страшног суда. *Хроника света* обухвата време од Постања до Апокалипсе и представља неку врсту свезнања, односно енциклопедије *avant la lettre*. У 220 чланака, данас бисмо рекли библиографских одредница, захваћене су многе области знања: реторика, астрономија, филозофија, античка и хуманистичка књижевност, историографија, географија, космографија, медицина, право, теологија. Ова библиотека је уједно и архива и збирка графика уз које се налазе и аутобиографске напомене у виду спорадичних рукописних записа.

Антон Кобергер

Личност штампара Антона Кобергера (1440/45–1513) привлачи велику пажњу јер је рођен у породици која се бавила пекарским занатом, да би временом тај занат заменила исплативијим – златарским. Његово име први пут затичемо на списку угледних грађана Нирнберга током 1464. године. Године 1470. оженио се први пут Урсулом Инграм. Био је кум Албрехта Дирера. Живели су у истој улици.

Кобергер је своју графичку делатност започео 1468. године, а наредних година је штампао велики број илустрованих и скупих издања. Упоредо са тим издањима, он је међу првим немачким штампарима који су почели да штампају јефтине књиге намењене широј читалачкој публици.

Између 1473. и 1513. одштампао је 236 издања и по томе се сврстава у ред најплоднијих штампара-издавача оног времена у Европи.

Ефикасност његове штампарије најбоље показује чињеница да је новембра 1475. био способан да одштампа прву *Библију* на немачком.

Штампана је у Нирнбергу, и то 25 дана пре познатог издања Сенсеншмита (Sensenschmidt). У складу са праксом издавача оног времена, и Кобергер је штампао своје каталоге издања које је слао свима за које је веровао да су заинтересовани за његове књиге. Посебно је занимљиво што је примерак каталога својих издања из 1480. године послао доминиканском самостану у Дубровнику јер је био уверен да међу тамошњим ученим редовницима може пронаћи оне које занимају књиге које нуди за продају. Примерак тог каталога и данас се чува у самостану.

Од 1488. Кобергер је био члан Великог градског већа (Genannter des Großen Rates). Имао је осморо деце са првом супругом Урсулом, која је умрла 22. септембра 1491. По њеној смрти, 28. августа 1492. Кобергер се венчао са Маргарет Холцшухер (Margarethe Holzschuher), ћерком богатог патриција, са којом је имао седамнаесторо деце. Његова ћерка Барбара (1483) умрла је само два дана пре његовог венчања са Маргарет.

Од све његове деце, само је тринаесторо преживело. Примера ради, његова ћерка Маргарет, која је рођена 4. августа 1493. умрла је 24. јануара 1494. године. Три ћерке из његовог првог брака, као и троје деце из другог брака, венчали су се у Нирнбергу у патрицијским породицама.

Кобергер је временом постао власник великих површина земље и већег броја кућа, укључујући два млина. У прво време је са породицом живео у кући у улици Бургштрасе да би се током 1489. преселили на Егидинплац (Egidienplatz), где је од 1470. године била смештена његова штампарска радионица. До краја XV века Кобергер је био један од најбогатијих људи у Нирнбергу. Године 1504. Кобергер је затворио своју штампарију и посветио се трговачком послу.

Један од разлога за такав потез можда је био тај што су чланови Градског већа са висине гледали на занатлије, али не и на трговце. Кобергерово име затичемо на једној позивници за плес (Tanzladezetteln) 1506. године. Антон Коберегер преминуо је 3. октобра 1513. у Нирнбергу, а као и Шедел сахрањен је у доминиканском манастиру.

Supplementum chronicarum

Пред уредником издања Хартманом Шеделом стајали су многобројни изазови. Без икакве сумње, Шедел је био дубоко религиозан човек. Уз помоћ старијег рођака Хермана Шедела (Hermann Schedel), који је по смрти Шеделових родитеља преузео бригу о њему, Шедел се образовао на идејама хуманизма. Посебно је занимљиво то што се Хартманово образовање кретало као и образовање рођака Хермана. После студија слободних уметности (*artes liberales*) у Лајпцигу (Leipzig), школовање је наставио на студијама медицине у Падови, где је 1466. године стекао диплому доктора медицине.

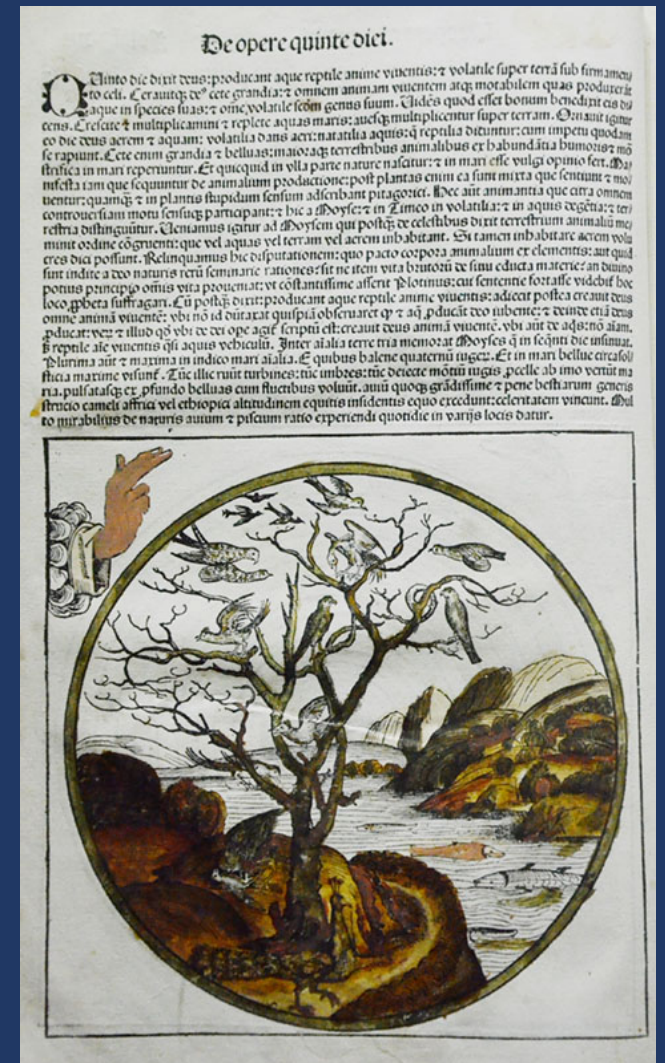

Попут рођака Хермана, и он је постао градски физик (Stadtphysikus) 1484. у родном граду Нирнбергу. Имајући у виду његово образовање, као и његова интересовања, нимало не изненађује да је његов узор био Јакоб Филип (Jacobus Philirrus, 1434-1520) од Бергама и његово дело *Supplementum chronicarum*. Ово дело се штампало још од 1483. године, а од 1486. штампано је са илустрацијама у многобројним издањима која су Шеделу била добро позната, као и бројни други италијански извори које је користио.

Вредност књиге није само у отиснутим и објављеним садржајима. Културна баштина је и њена опрема, од илустрације преко слога и типографског уређења странице, па све до њеног кожног повеза.

Техника дрвореза

У Немачкој је штампање илустрација помоћу дрвореза достигло савршенство, а у њој истакнуто место припада Шеделовој *Хроници*, у којој се налази чак 1.809 дрворезних илустрација. Дрворез (ксилографија) има своје примитивно порекло у многим покушајима преноса с различитих печата у старом и средњем веку. У Европи се дрворез појавио у 14. веку пре проналаска помичних слова, прве штампане књиге отискиване су са изрезбарених дрвених плоча. Шеделова *Хроника* спада у врхунске уметничке дрворезе резбарене руком, а за дрворез је најпогоднија резана шимшировина или уздужно резано дрво крушке или трешње, у сваком случају дрво мора бити једноличне структуре и без чворова.

У време када је папир ушао у општу употребу, у Европи помоћу дрвореза најпре почињу да се штампају слике светаца, а потом и слике са текстом.

Претпоставља се да је ова техника „путем свиле“ стигла на континент са Далеког истока, из Кине, Јапана и Кореје, где је ова техника достигла савршенство.

Техника ксилографије у Европи се посебно развила у Немачкој и Холандији, где су се у последњој деценији 14. века почеле умножавати светачке сличице.

Најстарији датирани ксилографијом штампани материјал потиче тек из 1723. године.

Наиме, те године се појављује на једној слици светог Кристофора са кратким пропратним текстом. Такве сличице светаца за кратко време су постале веома популарне. Ускоро су се помоћу дрвореза почеле штампати карте за играње и календари, појавиле су се и мале књиге од свега неколико страница са сликама које су приказивале сцене из Исусовог живота, из Апокалипсе, Старог завета и из живота светаца, пропраћене кратким потписима, обично отиснутим дрворезом, као и одговарајућом сликом.

Најпопуларније ксилографске књиге биле су *Biblia pauperum* (Библија за сиромашне), *Ars moriendi* (Умеће умирања), *Canticum canticorum* (Песма над песмама), *Speculum humanae salvationis* (Огледало људског спасења) и др. Сасвим у духу времена, у књизи *Liber chronicarum* Хартмана Шедела налази се мноштво дрворезних илустрација.

У тој је књизи дошао до пуног изражаја у то време распрострањени обичај да се истим сликама приказују различите особе и различити градови. Укупно 1.809 илустрација у Шеделовој књизи израђено је са свега 645 дрвореза, тако да су истим дрворезом израђене слике две или више особа, а има случајева да иста слика у разним деловима књиге приказује по осам различитих особа, као и да исти цртежи приказују потпуно различите градове.

Утицаји

Петрарки (Francesco Petrarca, 1304–1374), Бокачу (Giovanni Boccaccio, 1313–1375) и другима у Италији претходили су многи усамљени појединци којима Европа може да захвали јер су први почели систематски да претражују старе библиотеке из којих су на светло дана изнели старе рукописе. За младог Шедела од великог значаја је период његовог школовања у Падови, посебно утицај његовог колеге Матеола Перусина (Matheolusa Perusina).

Попут осталих италијанских градова, Падова је у прошлости имала своје велике књигољупце, међу којима посебно место припада Ловатију (Lovato Lovati, 1241–1309) који је у том граду око себе скупио узак круг истомишљеника и који је у северноиталијанским самостанима и каптолским библиотекама открио рукописе Лукреција, Овидија, Валерија, Флака, Хорација и многих других.

Био је то скроман, али уједно и необично важан почетак лова на рукописе античких писаца који ће ускоро добити свог најодушевљенијег настављача у личности Франческа Петрарке. Са овим песником, знатно пре него што се Шедел настанио у Падови, започиње доба грозничаве и системске потраге за старим рукописима. Њему се убрзо придружује савременик и ученик Ђовани Бокачо који је успео да набави неколико врло вредних рукописа из познате опатије у Монте Касину (*Monte Cassino*).

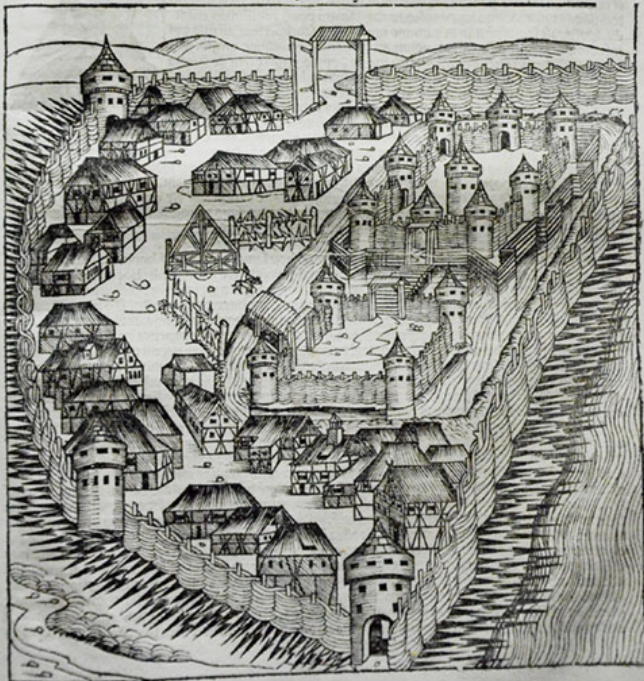
Њима се убрзо придружио човек који је одиграо важну улогу у хуманистичком покрету, Колучио Салутати (Coluccio Salutati, 1331–1406), такође одушевљени поклоник антике и дугогодишњи канцелар Фиренце (Firenze), као и многи други. Општа духовна атмосфера у Падови и у другим италијанским градовима определила је Шедела да се пасионирано посвети издавању књиге која би на неки начин представљала сублимацију пређеног пута цивилизације.

Loco dicitur galliarum clarissima et potentissima ciuitas hoc anno dñi. cccc. lxxvii. a carolo burgundiorum duce ca-
 pta et ingenti edita caede. dirupta. Superioribus enim annis inter leodiceo et burgundionum duces maxime pten-
 tiones agebant. Quia cum leodiceus episcopus erigere temptasset a scudibus suis vrbem pulsatam. ideo summo ponti-
 fici mercurio episcopo legatum eo misit. Quia in carcere tradidit. Quia ob re indignatus dux vrbem in germania po-
 pulosissimam presente et fauente ludouico fratre regis acerrimo speru ac p̄ho vrbem expugnauit ac clementer
 Maribus inclitus rex hungarie boheme regnum hac sepestate aggressus castrum taysa in loci natura sui vo-
 luntate altitudine munissimum reditione cepit. Inter hoc sacro regni hungarie diademate a mandatis
 fiderici romanorum cesaris magna cum difficultate rebabito. rex sacro sui regni. Anno dñi dñi. cccc. lxxvii. in die
 eene dñi astantibus p̄ceribus cum solennitate maria coronatus. Post hoc inabumeret turchorum impugnatione in expu-
 gnatione dicti castrum taysa in fugam venit. relictis machinis et tormentorum generibus in gloriam in turcibus rediit.
 Tandem post aliquam tpa castrum sine castellum turchorum sabatis renouatum ad tur̄ flumina zane vel sui p̄ colle ex li-
 gnis terrarum multum curiose p̄forti ope p̄paratum (vt sequens figura p̄ omne diametrum ac formam ostendit) turribus
 ac fossatis ac vallibus. necnon minus militibus munitum duo biemis sub rigore obsedit. in quo lignea menta
 et tabulis fabricata sunt. quae tabularum copago ita solidum est vt vix ab intento possit inuicem p̄prehendi.
 Summa triduum ambitu. plurimum distinetur p̄orte in oi recore disposita. Area vo curius ingenti ambitu ceter
 vt amplitudo ipsa regni aulā ostendat. Quia rex acutus p̄ho insisteret. turci raptō comite iohāne de witebus
 ab exercitu regis ad castellum. eo interfecto caput eius absciderunt cum flauescere copiosa coma halle suffixus ad
 terrorem exponi iusserunt. Maribus rex indignatus vt aggressus reditione cepit ac expugnauit ingenti glo-
 ria. Nonisime turci anno dñi. cccc. xxi. iterato castellum inuenerunt. ab hungaris repulsi ad propria redierunt

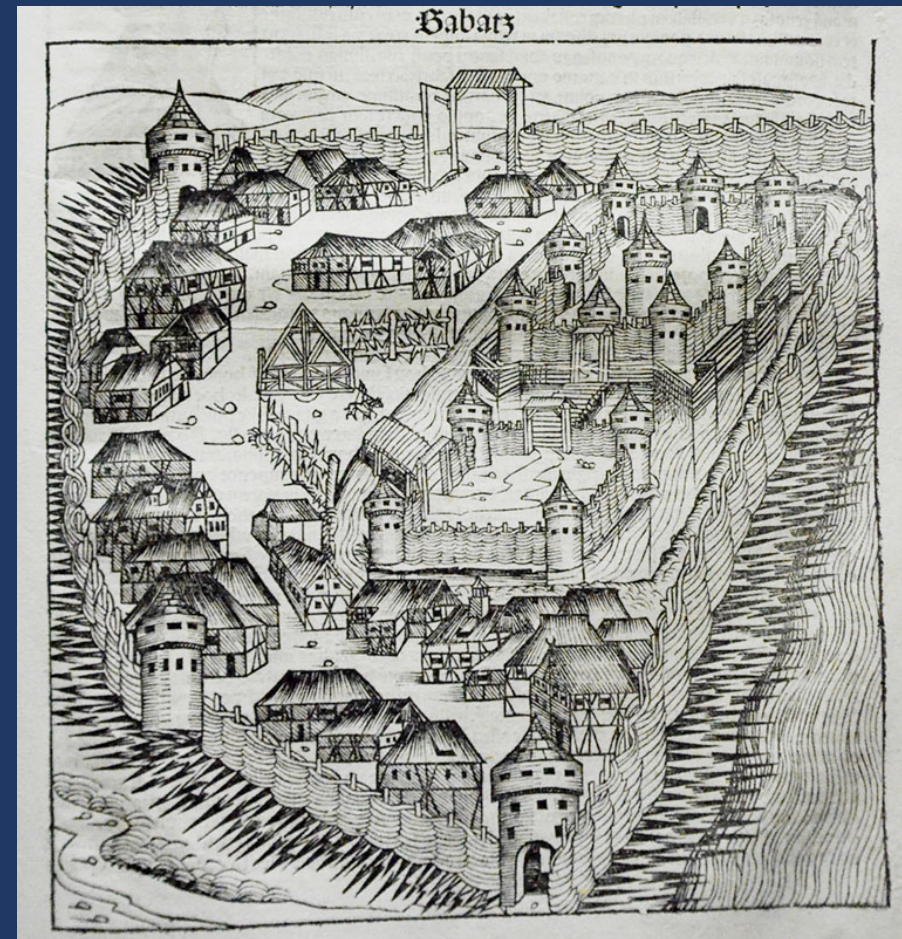
Babatz

Шабац у Шеделовој Хроници

Педесетих година 20. века, када је састављана *Енциклопедија Лексикографског завода*, редакција на чијем је челу био Мирослав Крлежа обратила се суботичкој Градској библиотеци. Затражена је гравура Шапца из Шеделове *Хронике* коју је редакција и објавила као илустрацију.

У *Хроници света* на страни ССLIIIa (253a) налази се слика Шапца. У 16. веку се називао и Бугурделен, док се касније није усталило име Шабац. Од Турака га је отео Мађаш Корвин (Corvin Mátyás), а Турци су га повратили 1521. Слика је саставни део поглавља у коме Шедел прича о Мађашу (Матији) Корвину који је, како је историја забележила, често упадао и на наше територије које су тада биле под Турцима. Тако је и овај суботички братски град доспео на странице најстарије књиге Градске библиотеке. Шапчани су сазнавши за то долазили у Суботицу, фотографисали су сигурно прву гравуру свога града и изложили је у свом музеју.

У северозападној Србији, на месту данашњег Шапца, на десној обали Саве у 15. веку се налазило насеље Заслон. Оно се у историји спомиње почев од 1454. године. Након што су Србију заузели Турци, на месту Заслона се 1470. године за време султана Мухамеда II диже град и утврђење под вођством бега Исе Исаковића који га је назвао Бугурделен. Временом је град постао јако упориште турске војске како би се одатле припремала за нападе на север.

Након опсаде која је трајала близу шест недеља, Матија Корвин је 15. фебруара 1476. године заузео град. Претходно је из босанског града Јајца протерао Турке. Изнад слике Шапца у дрворезу на горепоменутој страни стоји латински текст који у слободном преводу овако описује тај догађај: „Матија, племенити краљ Мађарске, повратио је од Турака заузети високи град Јајце у Краљевини Босни. Пошто је из руку римског цара Фридриха тешком муком вратио свету круну Мађарске краљевине, у шестој години свог краљевања, лета господњег 1464. крунисан је на Велики четвртак (пред католички Ускрс) у присуству отменог скупа.

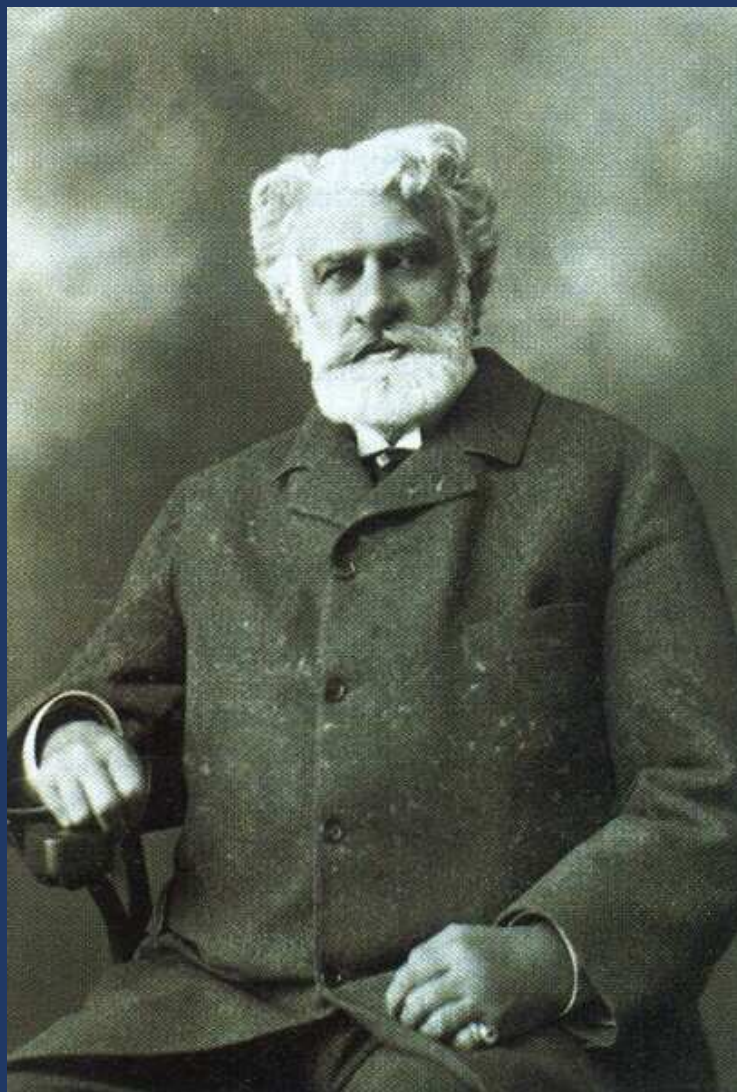
Leodium galliarum clarissima et potentissima ciuitas hoc anno M.D.CCC.LXIIII. a carolo burgundiorum duce captam et ingenti edita cede. diripit. Superioribus enim annis inter leodienses et burgundionum ducem maxime contentiones agebantur. Quis cum leodiensis episcopus extingueret temptasset a percussoribus suis urbe pulsus fuit. ideo summus pontifex tricarientem episcopum legatum eo misit. Is in carcere traditus. Quam ob rem indignatus dux urbem in germaniam populosissimam presente et fauente ludouico francorum rege acerrimo impetu ac plio urbe expugnauit ac eam euerit

Mathias inclitus rex hungarie bosniense regnum hac tempestate aggressus castrum iaytsa in loci natura tumido montium altitudine munitissimum deditione cepit. Inter hec sacro regni hungarie diademate a manibus friderici romanorum cesaris magna cum difficultate rehabito. rex sexto sui regni. Anno domini M.D.CCC.LXIIII. in die cene domini astantibus precibus cum solennitate maria coronatus. Post hec mahumetem turchorum impatorem in expugnatione dicti castrum iaytsa in fugam vertit. relictis machinis et tormentorum generibus in gloriam in turchiam rediit. Tandem post aliqua tempore castrum siue castellum turchorum sabatz denotatum ad litem fluminis saue vel saui per eosdem ex lignis terrarum multum curiose perforti opere preparatum (ut sequens figura per omnem diametrum ac formam ostendit) turribus ac fossatis ac vallibus. necnon minus militibus munitum diro hiemis sub rigore obsedit. in quo lignea menia et tabulis fabricata sunt. quarum tabularum copago ita solidum est ut vix ab intento posset iunctura prehendi. Suntque tridivina ambitu plurimorum distincta portuum in omni decore dispositae. Area vero curtis ingenti ambitu cetera ut amplitudo ipsa regiam aulam ostentat. Quibus rex acriter plio insisteret. turchi rapti comite iohanne de witebitz ab exercitu regis ad castellum. eo interfecto caput eius absciderunt cum flantes copiosaque comia haste suffixis ad terrorem exponi iusserunt. Mathias rex indignatus vi aggressus deditione cepit ac expugnauit ingenti gloria. Nonisime turchi anno M.D.CCC.LXIIII. iterato castellum inuaserunt. ab hungaris repulsi ad propria redierunt

Sabatatz

По крунисању је приморао турског цара Мухамеда да побегне са лица места након што је заузео град Јајце. Мухамед је за собом оставио сво оружје и машине (топове и бацаче камена) и неславно се повукао у Турску. После извесног времена, на обали реке Саве, услед велике зиме и мрара, напао је тврђаву или замак, од Турака назван Сабац (Sabatz). Имао је торњеве и шанчеве, грађен је од дрвета и земље и у њему је боравила војска. Зидови тврђаве толико су чврсто били исплетени у дрвету, да чвршће није могло.

Двор (двориште) је био уређен украсима, одвојен трема капијама, био је окружен великим амбетушом. Ширина је показивала краљевски двор. Овде је краљ почео велику битку након што су Турци заробили надзорника Јаноша Витебица Ишпана из редова краљеве војске. Турци су Витебица одвели у замак, убили га, одрубали му главу и изложили је као застрашујући пример. Матија је због овог чина био веома увређен и у великом нападу је славно освојио тврђаву. Турци су 1492. године кренули у напад на замак, али су их Мађари спречили у томе, па су се вратили на своје“.

Током 1871. године члан Историјског друштва Мађарске Деже Вегхели (Végihely Dezső, 1840–1897), правник и истраживач историје, приликом стручне екскурзије у породичној архиви породице Чичери у жупанији Унг, нашао је једну поему од 150 стихова. Она је испевана као да је аутор припадао војсци Матије Корвина или је био очевидац историјског догађаја. Фрагмент ове средњовековне песме истраживачи су назвали *Опсада Шапца*. На седници Историјског друштва јануара 1872. Калман Тали (Thaly Kálmán, 1839–1909) је приказао поему. Чињеницу да је песма само фрагмент показују прва два реда која у преводу са мађарског језика гласе: „Али горепоменути Пал Кенези дубину шанца гледа...“.

По мишљењу палеографа из 19. века, овај рукопис је настао крајем 15. века. Песма се толико савршено римује, да су нестале сумње о фалсификату. Више мађарских научника бавило се овом песмом: Арон Силађи (Szilágyi Áron), Деже Чанки (Csánki Dezső), Јене Пинтер (Pintér Jenő), Цирил Хорват (Horváth Cyrill), Густав Венцел (Wenzel Gusztáv), Гедеон Месељ (Mészöly Gedeon), Ференц Толди (Toldy Ferenc), Емил Јакубович (Jakubovich Emil), Јанош Хорват (Horváth János), Шаму Имре (Imre Samu), Марија Хорват (Horváth Mária) и други. Многи од њих су ову песму видели као пример историјског епа.

Јанош Хорват, који се највише бавио овим фрагментом, између 1928. и 1955. више пута је на универзитету одржао успешна предавања.

Он је из угла историје књижевности, односно теорије и историје поезије, анализирао *Опсаду Шапца* и био веома уздржан у вези са тезом да се ова песма посматра као једна од првих мађарских световних уметничких песама. Своју сумњу поткрепио је гласинама које су настале након што је песма пронађена. Према тим гласинама, Деже Вегхели је више пута подметнуо „документа“ пре него што се приступило обради неких архива како би збио шалу и како би насамарио своје колеге историчаре. Пошто је Вегхели био одличан познавалац средњовековних рукописа, неки истраживачи претпостављају да је песму написао он.

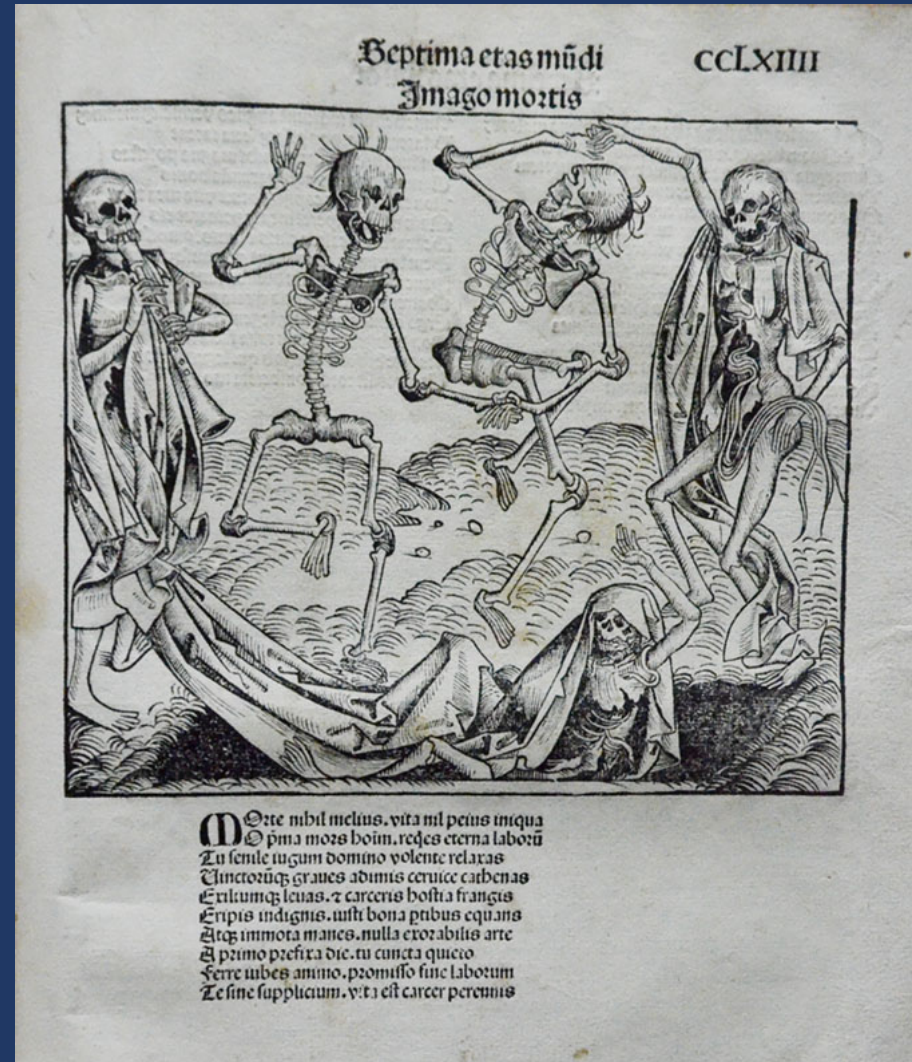
Савременици Дежеа Вегхелија наводе како су колеге, у намери да му „врате шалу“, сами написали „документа“ и умешали их у архиве. Ипак, главни осумњичени је остао Вегхели.

Према Јаношу Хорвату, изузетно велика случајност требало би да буде једна песма на листу папира која је петсто година лежала неоткривена. Он тврди да велика почетна слова на почетку стиха нису карактеристика средњовековних песама. Цирил Хорват каже да у средњем веку стихови нису писани један испод другог, него су све сачуване песме забележене као текући разговори. Песма је пуна исправки, а сâм град је поменуто на три начина: *Sabach, Zabach, Zabacz*.

Јене Пинтер каже да је језик песме сумњив. Калман Тали је још 1872. године, када је приказао песму, тврдио, а касније је Деже Чанки и потврдио, да се песма на неким местима слаже са историјским чињеницама, а на неким местима се не слаже. Ференц Толди је са стране историчара књижевности био тај који је, ослањајући се на тврдње палеографа, изјавио да је песма *Опсада Шапца* оригиналан спев. Чини се да се бука око ове поеме стишала много касније, када је Ласло Хадрович (Hadrovics László) у исцрпном предавању које је одржао у Вишеграду 1993. године под насловом *Мађарско-јужнословенске духовне везе у средњем веку* песму *Опсада Шапца* поменуо као „фрагмент нашег историјског пева“.

Хартман Шедел се у *Хроници света* не бави нпр. Палом Кенезијем (Kinizsi Pál, 1432–1494) као што то чини песма *Опсада Шапца*, али се бави Јаношем Витебицем и његовим погубљењем. Он је вероватно припадао славонској породици Јана Витовца (стари списи га помињу и као Битовец и Битвециус). О години рођења Јана Витовца немамо података, али се зна да је од 1436. године био у служби породице грофа Цилеија (Cillei Ulrik gróf, 1406–1456). Матија Корвин му је дао 500 коњаника на располагање за борбу против Турака. Умро је 1468. године. Добро би било знати да ли су чешки или хрватски историчари проучавали Витебица или Витовца којег Шедел спомиње у својој *Хроници* и којем од њих су одрубили главу у борби за шабачку тврђаву.

Шеделова *Хроника света* једна је од најуспелијих примерака књига које су својим илуминацијама и декоративном опремом не само библиофилски раритети већ пре и изнад свега прворазредна уметничка дела.

Последња страна Шеделове *Хронике света*

